

OROSZ ANDREA: KOVÁTS JÓZSEF. AZ ÉLETRAJZ
ÉS AZ ÉLETMŰ FELTÉRKÉPEZÉSE
RECITI, BUDAPEST, 2021. 307 O. VITAE 4.

ANDREA OROSZ: JÓZSEF KOVÁTS. EXPLORING
HIS BIOGRAPHY AND OEUVRE
ÖSSZEFOGLALÁS

Orosz Andrea monográfiája egy, a saját korában népszerű, de viszonylag hamar elfelejtett költő és református lelkész életútját és munkásságát mutatja be. Az utókor által sokszor csak „rímkovács Kováts” néven emlegetett, tragikusan fiatalon elhunyt Kováts József neve ugyan időnként felbukkan lexikon-szócikkek, tanulmányok szövegében, de számos téves információ kapcsolódik hozzá. Orosz Andrea kötete megpróbálja számba venni és elemezni a lehetséges forrásokat, hogy ezek segítségével a lehetőségekhez mérten kiegészítse és korrigálja a Kovátsra vonatkozóan eddig rendelkezésre álló ismereteket.

Abstract

Andrea Orosz's monograph presents the life and work of a poet and Calvinist pastor who was popular in his time but who was forgotten relatively shortly after his death. Although the name of József Kováts, often referred to by posterity as “rhyme-blacksmith Kováts” (his last name meaning “blacksmith”) who died tragically young, appears sometimes in encyclopedia articles and studies, there is a lot of misinformation about him. Andrea Orosz's volume attempts to collect and analyze all possible sources to complete and correct our present knowledge about Kováts as far as possible.

Kulcsszavak: Kováts József, „rímkovács”, költészet, református lelkési pálya

Keywords: József Kováts, “rhyme-blacksmith,” poetry, career of a Calvinist pastor

A Reciti Kiadó Vitae című könyvsorozata ismert, illetve kevésbé ismert írói-költői életműveket mutat be. A könyvfolyam negyedik darabja egy olyan költő és református lelkész munkásságát idézi fel, aki a 19. század elején nagy népszerűségnek örvendett, de akit az utókor szinte teljesen elfeledett, és legfeljebb csupán a „rímkovács Kováts” jelzős szerkezettel emlékezik meg róla. Az 1780 és 1809 között élt,

dunántúli származású Kováts József sajátos életutat futott be, ám a nagymértékű forráshiány miatt a mai napig csupán keveset lehet róla tudni, s az életrajzi adataival kapcsolatban is sok a tévedés. Különböző lexikonokban, tanulmányokban, monográfiákban időnként fel-feltűnik ugyan a neve, de behatóbban senki sem foglalkozott vele, ráadásul az egyes szerzők gyakran kritika nélkül átvették egymástól a különböző adatokat. Orosz Andrea, az alább bemutatandó monográfia szerzője nem kisebb feladatra vállalkozott, mint hogy összegyűjtse a Kovátsra vonatkozó forrásokat, s hogy kiegészítse, illetve helyesbítse az eddig felhalmozott információkat. Az egykori költő-lelkész után azonban csak kevés egodokumentum maradt fenn, így a szerzőnek közvetett forrásokat is be kellett vonnia a kutatásba. Orosz Andrea főként a mikrotörténeti módszer segítségével végezte el a vizsgálatait, ami Szilágyi Márton Csokonai Vitéz Mihályról, illetve Lisznyai Kálmánról írott monográfiái után újabb bizonyítékát adja annak, hogy ez a megközelítés a történeti szakmunkák mellett az irodalomtörténeti kutatásokban is gyümölcsöző lehet.

A szóban forgó kötet három fejezetre tagolódik. Az első egység a szóba jöhető és a monográfia megírásához felhasznált forrásokat veszi számba. A második szakasz Kováts József életrajzát ismerteti. A Tótvázsonyban született, református Kováts Pápán volt gimnazista, közben Felsőőrön segédtanítói feladatokat is ellátott, és ekkoriban születtek az első költeményei. Ezt követően Pátkán volt iskolamester, majd 1805-től Városhídvégen segédlelkész. 1807 végén egy katolikus templom megszenteltelenítésének vádjával Kaposváron börtönbe zárták, ahol tisztázatlan körülmények között meghalt. Orosz Andrea a költő-lelkipásztor életére vonatkozó, meglehetősen csekély számú forrás mellett főképpen a Kováts és társai ellen lefolytatott per anyagát felhasználva igyekszik minél több biztos adatot találni a Kováts József életrajzában tátongó hiányok kiegészítésére, illetve a pontatlanságok korrigálására.

A monográfia harmadik fejezete a kovátsi életművet mutatja be a korabeli magyarországi költészet fénytörésében. Voltak ugyan kezdeményezések a költői oeuvre feltérképezésére, és az elmúlt évszázadokban Kováts verseiből is publikáltak különböző szerzők, de ez a munkásság mégis ismeretlen maradt a nagyközönség előtt. A szerző a műköltészet és a közköltészet határán mozgó alkotóként ábrázolja Kovátsot, akinek számos verse annyira népszerűvé vált a 19. századi Magyarországon, hogy azokat kéziratos gyűjteményekbe is átmásolták. (Orosz Andrea egyébként részletesen elemzi a különböző szövegváltozatokat, kimutatva, hogyan toldottak bele a textusokba vagy vettek ki azokból a közköltészet ismeretlen művelői, adott esetben hogyan torzultak el Kováts néhol amúgy is nehezen érthető és értelmezhető szöveghelyei.) Kováts Józsefnek azonban másféle kapcsó-

lódási pontjai is voltak a közköltészettel, hiszen amint arra a szerző rávilágít, a műköltők – Virág Benedek, majd 1804 után Csokonai Vitéz Mihály – mellett a kéziratos diákirodalom is hatott a poéta-lelkészre.

Orosz Andrea monográfiája újat tud nyújtani a Kováts József életútját és munkásságát illető kutatások terén, hiszen egyrészt ki tudja egészíteni, illetve korrigálni tudja az életrajz számos elemét, másrészt a korábbiaknál jóval pontosabban el tudja helyezni Kovátsot korának művészi „palettáján”, realisabb értékelést tud nyújtani a költői életműről. Kováts József munkásságát mindig is ambivalens módon ítélték meg, de Orosz Andrea elemzése rámutat arra, hogy Kováts – noha természetesen nem tartozott az első vonalbeli művészek közé – nagyobb potenciál felmutatására volt képes annál, hogy egyszerűen az elítélő kicsengésű „rímkovács” jelzővel illessük őt. Amint azt a szerző a kötet több pontján is hangsúlyozza, az egodokumentumok viszonylag csekély száma miatt meglehetősen sok a feltételezés, illetve a bizonytalanság Kováts megírt életrajzában, ugyanakkor e monográfia arra is példával szolgálhat, hogyan írható meg egy olyan személy biográfiája, akivel kapcsolatban csupán néhány személyes jellegű iratot tárhat fel a kutatás. E forráshiány ellenére a monográfia forrás- és irodalomjegyzéke 14 lapot tesz ki, s főként a levéltári, kéziratári, könyvtári vizsgálatok esetén látható Orosz Andreának a teljességre való törekvése, de a másodlagos forrásokat is igyekezett a lehető legnagyobb mértékben feldolgozni. A kötetnek szerves részét alkotja a függelék, amelyben az olvasó megtalálhatja többek között Kováts József műveinek jegyzékét, egy kéziratról készült fényképet, de néhány vers szövege is olvasható. Orosz Andrea e munkája betekintést enged egy, a 18–19. század fordulóján élő és alkotó költő munkásságába, de megrajzolja ennek az életútnak a társadalmi hátterét is. A könyv valószínűleg élvezetes olvasmány lehet úgy a(z irodalom)történészek, mint a szakmán kívüli olvasók számára is, bátran ajánlható mindenkinek, aki érdeklődik egy jobb sorsra érdemes, de tragikus véget ért költő-lelkész és kora iránt.

(ism.: Bodnár Krisztián)